

Totális barna folt: a Die Bücherei című folyóirat 1934-es első évfolyama

SONNEVEND Péter

*Az alábbiakban egy esettanulmány olvasható a hitlerista diktatúra első időszakában megjelent német közkönyvtári folyóirat első évfolyamáról.**

Röviden a történelmi körülményekről

Németország elveszítette az első világháborút. Jelentős embervesztesége után súlyos területi és gazdasági hátrányok sújtották a győztes hatalmak döntései következtében. A weimari köztársaság másfél évtizeden át mindvégig stabilitáshiányban szenvedett. Az 1929-ben kirobbant gazdasági világválság alapjaiban rázta meg az állam működőképességét (néhány év alatt a munkanélküliek száma 1,3-ról 6 millióra növekedett). E körülmények

* Köszönetet mondok dr. Heide Sonnevendnek és férjének, dr. Sonnevend Ádámnak (Rostock), hogy több ízben segítettek az eredeti kifejezések pontos értelmezésében.

közt Hitler pártja, az NSDAP (Nemzetiszocialista Német Munkáspárt) az 1932-es választásokon relatív többséget szerzett (vagyis a legerősebb párt lett 37,4, illetve 33,1%-kal).

1933. január végén Hindenburg elnök kancellárrá nevezte ki Hitlert. Február végén kigyuladt a Reichstag épülete, ami ürügyet teremtett a diktatúra bevezetésére. Ennek néhány elemét említsük meg: rendkívüli állapot meghirdetése, a pártok és szakszervezetek betiltása, halálbüntetés, népbíróság, a tagköztársaságok autonómiájának felszámolása, az állam és a náci párt de facto összevonása, koncentrációs tábor Dachauban, zsidó üzletek elleni bojkott meghirdetése, a parlamentarizmus felszámolása, a náci pártnak alárendelt ifjúsági (Hitlerjugend), munkahelyi, kulturális stb. szervezetek létrehozása kötelező tagsággal, vagyis a teljes társadalom gleichschaltolása, azaz a hitleri elvek szerinti egységesítése és erőszakos alávetése.

1933. május elején a német diákszövetség (Deutsche Studentenschaft) kezdeményezésére és szervezésében minden egyetemi városban könyvetgetést rendeztek, döntően a zsidó származású, illetve politikai szempontból ellenségesnek tekintett írók (pl. Heinrich Mann stb.) elleni aktusként, s e sorsra jutottak például Maxim Gorkij könyvei is. (Az elégetett művek íróinak listája: http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_verbrannten_Bücher_1933.) A berlini Operaház előtt május 10-én éjfélkor Goebbels propagandügyi miniszter mondott uszító beszédet.¹

1933 szeptemberében létrehozták a Birodalmi Kulturális Kamarát (Reichskulturkammer, RKK), amely a kulturális területek és személyek feletti parancsuralmat garantálta a továbbiakban. Hamarosan mamutintézménnyé nőtte ki magát kétezer munkatársával. Szakosodott kamarái (film, zene, sajtó, rádió, színház, képzőművészet) közé tartozott a Birodalmi Irodalmi Kamara (Reichsschrifttumskammer, RSK). Ennek kötelezően tagjai voltak nemcsak az írók, hanem mindazok, akik az írásbeliség közvetítésében, megőrzésében vagy terjesztésében tevékenykedtek (így a könyvkereskedelmi és könyvtári dolgozók is). Az RKK élén elnökként

a propagandaminiszter – vagyis Goebbels – állt. Az RSK első vezetője *Friedrich Blunck* író² lett, kitől 1935 októberében *Hans Johst* író³ vette át az irányítást, s ő maradt a háború végéig a szervezet élén⁴. Az RSK mintegy 120 munkatársa (ezek számát tovább növelték a tartományokban szervezett regionális hivatalok) hat osztályra tagolódott, köztük az ötödik foglalkozott a szak- és közkönyvtárakkal. 1934 nyarától már csak az RSK (egyben az RKK) tagja lehetett állami alkalmazásban, ennek viszont előfeltétele volt az igazolt árja származás (továbbá a politikai megbízhatóság). 1941-es adatok szerint az RSK ekkor 35 ezer tagot tömörített, közülük mintegy négyezer dolgozott köz- és kölcsönkönyvtárakban.

A náci rendszeren belüli hatalmi vetélkedés folytán a könyvtárak ugyanakkor egy másik főhatóság, a Tudományos, Nevelési és Népművelési Minisztérium (Reichsministerium für Wissenschaft, Erziehung und Volksbildung, REM) közvetlen irányításával működtek. A minisztérium élén 1934. április 30-tól B. Rust (1883–1945. május 8-án öngyilkos lett) állt, aki 1922-től a náci párt tagjaként az egyik legfanatikusabb hitlerista vezetőként működött az ideológiai nevelés frontján.

1933 októberétől az írók (88 személy), majd a professzorok (közel 900-an, élükön *Martin Heidegger* filozófussal) hűségnyilatkozatai (korlátlan bizalom = totális alávetés) láttak napvilágot. Ezután 1934 augusztusában a művészek (*Mies van der Rohe* építész, *Richard Strauss* zeneszerző, *Wilhelm Furtwängler* karmester stb.) igyekeztek felzárkózni hasonló gesztussal. Az első listán szerepelt *Karl Heintz* is⁵, aki az RSK keretében a közkönyvtári és nyelvművelési területet felügyelte.

Az utóbbi két évtized német szakirodalma – összhangban az általános történetírás tendenciáival – egyre mélyebben tárja fel a náci állam könyvtártörténetét, – vállalva az őszinte és példamutató szembenézést a páratlanul súlyos örökséggel. A következő elemzési kísérlet nem születhetett volna meg ilyen szakirodalmi háttér nélkül.⁶

A Die Bücherei című folyóirat előzményei

Az új közkönyvtári folyóirat 1934-es első évfolyamának címlapján az áll, hogy a *Bücherei und Bildungspflege (BuB)* és a *Hefte für Büchereiwesen (HfB)* folytatása, új sorozata.

A BuB 13 évfolyama 1921–1933 között jelent meg Stettinben (ma Szczecin, Lengyelország), szerkesztői közül kiemelkedik *Erwin Ackerknecht* (1880–1960), az egyik legjelentősebb huszadik századi német könyvtáros. Közreműködött szerkesztésében továbbá *Gottfried Fritz* (1873–1934), a charlottenburgi könyvtár létrehozója (rőla később lesz még szó), továbbá *Wilhelm Schuster*, aki Ackerknecht tanítványa volt, a 20-as évek végén a hamburgi közkönyvtár (Hamburger Bücherhalle), majd 1934–1945 között a berlini közkönyvtár vezetője, egyidejűleg 1929-től elnöke a Német Közkönyvtárosok Szövetségének (Verband Deutscher Volksbibliothekare, melyet 1921-ben hoztak létre, 1924-ig Deutscher Büchereiverband néven, – továbbiakban: VDV). Schuster elemzett folyóirat-kötetünk legfontosabb szerzője⁷. A VDV nem tévesztendő össze a korábban alakul Verein Deutscher Bibliothekare (VDB) szervezettel, mely a német könyvtárosok első civil szerveződése, és melyet 1900-ban hoztak létre, majd 1948-ban újra alapították, (ld. <http://www.bibliotheksverband.de/dbv/ueber-uns/geschichte.html>), és a tudományos könyvtári világ magasan képzett képviselőit tömörítette, miként ma is (ld. 2010-es konferenciáját Lipcsében).

A HfB – amely többször változtatta a címét – 1915-ben indult Lipcsében, ekkor a *Mitteilungen der Deutschen Zentralstelle für volkstümliches Büchereiwesen* címet viselte (1–3. évfolyam 1915–1917.). A 4. évfolyam (1918) a *Die Bücherhalle* címet kapta, majd visszaállt az eredeti cím (5. évfolyam, 1919.). Végül 1920–1932 között a 6–16. évfolyam viselte a *HfB* címet. Ez 1932-ig, vagyis a 16 évfolyam során mindvégig *Walter Hofmann* (1879–1952) szellemi gyer-

meke volt, akárcsak az 1912-ben javasolt, majd 1913-ban megalapított német népkönyvtári központ (Deutsche Zentralstelle für volkstümliches Büchereiwesen).

A két folyóirat – számos esetben egymás szívos vitapartnereként – két fő profilt tartalmazott. Egyrészt tanulmányokat, beszámolókat, híreket, másrészt a könyvtári gyarapítást támogató nagyszámú könyvismertetést közölt. Utóbbi aránya az oldalszámok alapján a BuB-nál megközelítette az 50%-os arányt, de a HfB terjedelmi arányában is elérte a 40%-ot. Előbbi évi közel ezer, utóbbi 300–400 könyvismertetést tartalmazott. Látni fogjuk, az utódként indított folyóirat – fő vonalakban – ugyanilyen szerkezeti megoszlást mutat.

A tudományos könyvtárak szakfolyóirata változatlanul az 1884-ben alapított *Zentralblatt für Bibliothekswesen* maradt (tartalmában sokkal inkább emlékeztetve egy szaklapra). A náci állampárt (NSDAP) saját, az ideológiai nevelést szolgáló folyóiratot bocsátott ki 1934–1944 között *Bücherkunde* címen.⁸

Die Bücherei 1934: formai, kvantitatív jellemzés

A Die Bücherei (továbbiakban a hivatkozásban: B) önminősítése a borítólapon: a „német írásbeliséget/irodalmat gondozó folyóirat” (*Zeitschrift für deutsche Schrifttumspflege*). A borítón alul olvasható a kiadó: Kommissions-Verlag: Einkaufshaus für Büchereien GmbH., Leipzig. Ez a vállalkozás is Walter Hofmann létesítménye: az Einkaufshaus a kiadói mellett számos egyéb szolgáltatást biztosító könyvtárellátó volt, a második világháború után létrehozott utódja Reutlingenben működik.

A borító verzóján további adalékok. Szerkeszti dr. Franz Schriewer, Frankfurt (Oder).⁹ A „folyóirat megjelenik 12 füzetben 36 ív terjedelemben (ezen belül 2 duplaszám), ára 12,50 bírodalmi márka, a VDV tagjai számára 8 márka, – továbbá 1,50 márka postai költség. Külföldi

német könyvtárak a népkönyvtárosok által fizetendő áron kapják meg. A 10-ik füzet 2000 példányban lett kiadva.”

A verzón olvasható még, hogy melléklet is megjelent a laphoz, ez Karl Heintl írása az RSK-ról és a besorolásról (a későbbiekben még számos melléklet kísérte a folyóiratot).

A lap éves kötete¹⁰ átfogó tartalomjegyzékkel indul, ezen belül külön fejezetben:

- önálló írások (összesen 29),
- hivatalos rendeletek és utasítások (20 tétel),
- a „szakmáról a szakmának” (voltaképp szakmai hírvivat, 52 anyag),
- könyvismertetések (könyvjegyzékek, annotált tematikus listák, bővebb könyvbírálatok).

Ezután névmutató következik: az egész éves mutató római számozással összesen 22 oldalon kapott helyet.

A kötet törzsanyaga 584 oldalt tartalmaz (a folyóirat a későbbi háborús években kezdeti terjedelmének mintegy harmadát veszítette el, s már nem érte el az a 400 oldalat). A fent említett 12 szám (köztük kettő dupla) terjedelme: 72 – 78 – (ez a dupla, 2–3. sorszám) - 52 – 52 – 80 (második dupla szám, 7–8. sorszám) – 48 – 48 – 48 – 48. Az egyes számok csak sorszámot viselnek, nincs időbeli datálásnak (január stb.) nyoma az egész évfolyamban. (Más forrásból rekonstruálható, hogy az 1. szám január körül látott napvilágot.)

Feltehető, hogy eleinte nagyobb számonkénti terjedelemre számítottak (első szám: 72 oldal volt), a második szám elől kezdte az oldal-számozást, ám a 3–4. összevont szám az előző kettőt összevontan fogva fel, 151. oldallal folytatja. (Ez elég komikus, hiszen a 78-ik oldal után jön a 151-ik). Az év utolsó négy számában állandósult a 48–48 oldalas terjedelem.

Az éves tartalomjegyzék műfaji-tartalmi csoportjait alapul véve a következő arányokat állapíthatjuk meg az 584 oldalas (100%) éves terjedelmen belül:

- cikkek: 197 oldal (kerekítéssel 34%),
- rendeletek, utasítások (hivatalos közlemények): 23 oldal (5%),
- szakmai hírek: 42 oldal (7%),

– könyvlisták és -ismertetések, bírálatok: 287 oldal (54%).

Szükséges rögtön előrebocsátani, hogy e műfaji csoportok elég viszonylagosak, hisz van olyan cikk, amelyik teljes utasítás-szöveget is tartalmaz, a cikkek – mint látni fogjuk – egyértelműen hivatalosnak szánt nézeteket közvetítenek (nincs egyéni nézet, nincs vita stb.). A szakmai hírek esetében gyakorta ugyanezen képlet ismétlődik, a könyvlisták és ismertetések pedig a megfelelő ideológiai alapszándékok elérését célozzák.

Die Bücherei 1934: szerzők

Az éves mutató szerzői része 66 személynevet sorol fel, ebben benne vannak a cikkek szerzői mellett a könyvlisták, könyvismertetések, összevont könyvszemlék szerzői is. A cikkeket 19 szerző írta, közülük egyértelműen kiemelkedő személyiség Wilhelm Schuster¹¹, aki hét írást jegyez (és az első szám 4 cikke közül hármat!). Néhányan két-két, a többiek (a többség) egy-egy írással szerepelnek. Ugyanakkor a cikkírók tetemes hányada egyben könyvismertetések szerzője, jelezve talán ezzel is, hogy a feladat mindkét esetben a magasabb cél szolgálata. Az éves névmutató szerinti legtöbb előfordulás: *Franz Schriewer* – 27 esetben (ebből 2 cikk), *Lily Zweck* – 21 (2 cikk)¹², *Hans Beyer* – 18 (2 cikk)¹³, *Kurd Schulz* – 17 (2 cikk),¹⁴ *Wilhelm Schuster* – 13 (7 cikk).

A legtekintélyesebb név talán *Constantin Nörrenbergé*¹⁵, aki csupán egy nekrológot írt korábbi harcostársáról, *Gottlieb Fritzerl* (ld. később).

A szerzői mutatóban nem szerepel Walter Hoffman, jóllehet a lap első számában levele olvasható teljes terjedelemben (végén: „Heil Hitler! Dr. h. c. Walter Hofmann”)¹⁶. Talán azért nem, mert a szakmai hírek rovatban látott napvilágot a mindössze tízmondatos tájékoztatás.

Die Bücherei 1934: néhány szó az olvasóközönségről, tipográfiáról

A folyóirat 1934-es 10. száma a borítón közölt adat szerint 2000 példányban látott napvilágot. Így bizonyára eljutott minden érdemi városi könyvtár munkatársaihoz¹⁷. Minthogy a kötelező kamarai tagság nyomán minden szakmai rendezvényen való részvétel kötelező volt, analógiát alkalmazva elmondható, hogy a lap eljuttatta a létrehozók szándékait a közkönyvtárak dolgozóihoz. Más szóval: az ideológiai és szakmapolitikai átnevelés eszközeként megtette a magáét. Azt nehezen lehetne megítélni, miként hatott ténylegesen a lap szövege az egyes olvasókra¹⁸. A lap egész évfolyama egyébként semmilyen olvasói visszajelzést sem tartalmaz.

A lap első évfolyama gót betűs írással látott napvilágot. Mindössze néhány ábrát találni, ezek kézzel rajzolt térképet, illetve grafikont tartalmaznak, és egyetlen kisméretű fényképfelvétel is van. (Ez később változott, a rendelkezésemre álló háborús évekbeli kötetek már latin betűs írással jelentek meg, s igényes könyvtári fényképfelvételeket is közöltek, külön oldalakon, speciális papíron.) Megállapítható, hogy a puritán jelleg mintha a tartalom zártságát és komolyságát támasztaná alá. Az illetékes szakmai vezér (és alvezérek) megnyilatkoznak, kérik minden szavukat halálosan komolyan venni.

Ez a zártság megnyilvánul abban is, hogy a közel három tucat önálló írás (tanulmány, előadás) formálisan egyetlen hivatkozást sem tartalmaz (a szövegben van egy-két utalás korábbi megnyilatkozásra).

Tartalom 1.: a „vezércikk”

Wilhelm Schuster írása (*Közkönyvtár és nemzeti szocializmus*) előadásként hangzott el a VDV 1933. szeptemberi éves közgyűlésén. Az első mondat szerint az előző közgyűlés óta a nép nagy élményben részesült, amely fejlődését és

az állami fejlődést is „sok évszázadra meg fogja határozni”, tehát a könyvtárosoknak is feladata, hogy a nemzeti szocialista forradalom – s az ehhez kapcsolódó népi szabadságharc – győzelmes befejezését elősegítse¹⁹. Ezáltal a „német közkönyvtárügy új nagy feladatot kapott”, aminek az előadó szerint mindnyájan szívből örülnek. E feladatot viszont akkor érdemlik ki a kollégák (Berufsgenossen), ha tudatában vannak annak, hogy ezáltal mily rendkívüli felelősség hárul rájuk. Korábban – a most lelkesen tapsolók táborában is – sokan voltak szkeptikusak vagy a hétköznapiaktól elfásultak, némelyek hamis prófétákra is hallgattak: az olvasók közt mindenféle beállítódású megtalálhatik. Meglepetéssel vegyes örömet érezhetünk, mikor tapasztaljuk, milyen ösztönösen és szívből jelenik meg előttünk a fiatalság „az új ember előfutáraként” (Vorform des neuen Menschen). „Biológiai megfiatalodás bontakozik ki a faj és vér ösztönös mélységeiből (ein biologischer Verjüngerungsprozess, aufsteigend aus den unbewussten Tiefen der Rasse und des Blutes...), hogy a Vezér iránti hűségben segítsen átlépni a népen belüli minden eddigi elválasztó korlátot...”.

Az első oldal mondatait részletesebben idéztük, hogy a hangütés stílusát érzékeltessük. A továbbiakban kövessük az előadó gondolatmenetét már nagyobb tömörítés-fokozattal. Az itt ülők közt – mondja az előadó – „nincs és *nem is lehet senki*” (niemand ist und niemand sein kann, – a kifejezés második fele az eredetiben kiemelve, szinte fenyegetésként), aki ne vállalná lelkesen feladatainkat az új eszmék megvalósítása terén a Führer által meghatározott irányban²⁰. Azonban a lelkesedés nem elég, nekünk a közkönyvtárak teljes mobilizálására kell törekednünk, az emberek lelkének meghódítása végett, a német nép jövőjének érdekében. Az olvasó számára legyünk segítők és vezérek (Helfer und Führer), hogy kételyeiket eloszlássuk, s ők képesek legyenek új feladataik jobb ellátására. Ez a tudat – bármi szerény helyen állunk is –, hogy az olvasók irányában Vezérként kell tevékenykednünk (Führer sein zu sollen), legyen legnagyobb hajtóerőnk mindennapi munkánkban. A

közkönyvtár számunkra nem egyszerűen hivatal vagy intézmény, hanem mozgalom: a nemzeti szocializmus eszméit valló közkönyvtár a nép nevelésének egyik legfontosabb eszköze lesz, vagy megszűnik létezni („... oder sie wird nicht sein”, – ez a szintagma az eredetiben kiemelve). A weimari demokrácia közkönyvtára a pártokra épülő (így megosztott) állam világnézeti pluralizmusát fejezte ki: most viszont az új viszonyok által meghatározva alapjaiban újul meg. A közkönyvtár – az iskolához és egyetemhez hasonlóan – az új szellemiséget célzó politikai képzés intézménye, a nemzeti szocialista egység gondolat – az állam, a nép és a kultúra egysége – megvalósítása végett. A közkönyvtárban a gondosan megválogatott állomány minden kötete a többivel szerves egységet képez, eltérően a tudományos könyvtáraktól (ahol tudományos-rendszerző elvek működnek). A különböző hivatalos szervek – minisztérium, a Kampbund für deutsche Kultur ²¹ stb. – mindent megtesznek, hogy a közkönyvtárügy működését az összes vonalon támogassák (pl. a jelen szaklap kiadása, irányító testület életre hívása stb.) Szavai végén két szakasznyit idézett a Führernek a nürnbergi pártkongresszuson elhangzott előadásból, ahol Hitler elmagyarázta: szó sincs arról, hogy a mostani „szűkös időkben” a kultúra kérdése háttérbe szorulna, épp ellenkezőleg, a gazdasági gondokkal küzdő emberek számára világossá kell tenni, hogy a nemzet előtt magasabb feladatok állnak. A megosztást eredményező kölcsönös gazdasági egoizmus legyőzése érdekében, a magasabb hivatást kereső nemzet oltárára helyezett, odaillő kulturális értékek segítik a jövő kiteljesítését. Ha ezt a népek nem értik meg, ha ez nem válik vérük alkotó elemévé, akkor pusztulásuk már csak idő kérdése. E hitleri gondolatok idézésével fejezte be Schuster előadását ²².

Tartalom 2.: a közkönyvtári „Führer” további útmutatásai

A folyóirat első számában további két Schuster-szöveg tanulmányozható: egyik az új porosz közkönyvtári központról, a másik az állományfeltárás új módozatairól szól²³. Az összevont 2–3. számban egy tanulmányt²⁴, az ötödikben is egyet, a közkönyvtári törvénykezésről²⁵, a hatodikban szintén egyet jegyzett (ez feltűnően rövid²⁶), az összevont 7–8. számban igen fontos írása van az új birodalom és a közkönyvtárügy kapcsolatáról²⁷. Hét írás, összesen 50 oldal terjedelemben (az egész folyóirat-évfolyam közel 9%-a, nem számítva ide a tucatnyi általa írt recenziót): már mennyiségi alapon is nyilvánvaló dominanciát látunk. Schuster írt az irányítás új intézményéről, az oktatás és népnevelés lényegi átalakulásáról, a könyvtári törvénykezésről, az új birodalom közkönyvtáiról: e tárgyszavak ismét alátámasztják a „közkönyvtári Führer” vitathatatlan szerepét. Minden lényegi kérdést megvilágít, mindenkinek (nem vitatható) irányítást ad.

A porosz közkönyvtári központ tevékenységi területei a vidéki könyvtárellátás szervezése, az új típusú állománybeszerzési tanácsadás, irányelvek kidolgozása a területi könyvtári központok létesítésére, könyvtárstatisztika. Mindebben a legfontosabb hívó szó: *egységes megoldás* világos irányítási (felügyeleti!) kompetenciákkal. A porosz (később birodalmi) központ Schuster szerint a VDV legfontosabb szakmai segítője (ne feledjük, Schuster áll mindkettő élén). Az első szám harmadik írása (szűkebb) szakmainak látszik, de itt is kitűnik a fő irány. A különféle könyvjegyzékek célja és műfaja kerül terítékre. A rövidebb, pár mondatos könyvismertetések a nagyobb könyvtárak közönségét célozzák meg, A tematikus összeállítások egy-egy aktuális kérdés irodalmába vezetnek be. A törzssanyagjegyzékek (Grundverzeichnisse) lényegében az állomány egy-egy részének (pl. természettudományok) kimerítő felsorolását nyújtják. A Studienführer (tanulmányi útmutató) egy-egy

témába oly módon vezetik be az olvasót, hogy könyv vagy cikkrészletek, illetve ismertetések egymásutánja mintegy közvetlen olvasmányt kínál az érdeklődőnek. Schuster azért kívánta a műfajokat itt összefoglalni, mert a folyóirat a továbbiakban mindegyiket alkalmazni fogja (sőt a jegyzékekből a folyóiratszám megjelenése után két héten belül kedvezményesen különnyomatot lehetett rendelni). Mai szóval: a köz-könyvtári nevelő munka alapeszköze az ajánló bibliográfia (így talán már ismerősen cseng hazai fülnek is).

A következő számban a hagyományos német műveltség-művelődés gyökeres, az új céloknak és küldetésnek megfelelő *átalakítását* tárgyalja Schuster. Az új fellépése mindig hármas értelemben – szinte misztikusan – értendő. *Megtisztulás, megértés és egység*, összefogás szervesen egysül általa. Ami megrázó, hogy a művelt szerző a másfél évszázados műveltség-fogalmat radikálisan le akarja váltani. Nem érték már szerinte a hagyományos tudás: a nemzeti szocialista népnevelés, nemzetnevelés lett fontos küldetés. Ennek a népnevelésnek pedig alapvető tennivalója, hogy besorolja az egyént a „nép-egészbé” (Volksganze), hogy az egyén az állami és népi közösségen belül nyerje el jogait és kötelességeit. Mindez nem jelenti azt, hogy a tudomány, a művészet a nemzeti szocialista ember számára közömbös lenne, de azt igenis jelenti, hogy másként jelenik meg ezek funkciója: az ember újra fogalmazott világméretű keretében nyerik el szerepüket. Még a természettudományok is új helyzetbe kerülnek. Megválnak az eddigi törvények: a fejlődéstudomány 19. századi alapjai új törvényekkel egészülnek ki, például nem egyedül az alkalmazkodás jelentheti az életképes faj győzelmének előfeltételét, hanem (talán inkább) a nem-alkalmazkodás, az ellenséges környezettel való szembeeségülés. Summa summarum: a korábbi művelődési birodalom örökre elsüllyed, s átadja helyét a nemzeti-szocialista forradalomnak. Kell-e itt kommentár? Utólag könnyű megállapítanunk: az egyén teljes alárendelése a „közösségnek” (melyet a teljhatalmú Vezér irányít), s minden erő összefogása az ellenséges

környezet ellen: ez maga az agresszív militarizmus, amelynek minden súlyos következményét az 1934-ben 45 milliós nép tíz évvel később saját bőrén megtapasztalhatta. Wilhelm Humboldt művelt polgárságot (Bildungsbürgertum) célzó eszméje helyére az engedelmes harcos parancsa lép.

Az ötödik szám közölte Schuster újabb fontos írását a könyvtári törvénykezés szelleméről – kitekintéssel más országok törvényeire. Az új „népi” szocializmuson (völkischer Sozialismus) alapuló köz-könyvtár újjáalakításának befejezését az új könyvtári törvény jelentheti. Ennek több előfeltétele van, s az egyik épp az, sok intézmény mutasson magasrendű teljesítményt, hogy ezek alapján alkothassuk meg a normatív szintet. Sok oka van annak, hogy Németország még nem rendelkezik könyvtári törvénnyel. Legfőbb oka eddig a német nép szétagoltsága, a mindennapokban megnyilvánuló rendetlenség, mely az eszközök felhasználását is gátolta. Előző évben *Erwin Ackerknecht* is úgy érvelt²⁸, hogy szükség van – különösen a falusi, kisvárosi lakosság számára – köz-könyvtári törvényre, s bár okfejtésében sok igazság található, de azt ma másként látjuk, – jelenti ki a szerző –, felvilágosítva, hogy a falu műveltségi hátrányát kellene elsősorban csökkenteni.

A következő rövid írás a történelem és népnevelés kapcsolatáról voltaképp *Stuckart* államtitkár – aki *Rust* miniszter jobb keze volt a REM-ben²⁹ – munkáját kivonatolja. Elég legyen ebből annyit idézni, hogy a történelem megértésének legerősebb alapját a nemzetiszocializmus eszméinek megismerése nyújtja.

A 7–8. számban közzétett hat oldalas írása a népkönyvtárat értelmezi az új birodalomban. Azzal indít, hogy a köz-könyvtár a népnevelés nagy ügyének egyik legfiatalabb intézménye. Az 1931-es válságos gazdasági helyzetben számos önkormányzat jutott arra a gondolatra, hogy takarékoságból bezárja a könyvtárát. A nemzetiszocialista forradalom azonban rögtön meghirdette a köz-könyvtár jelentős nemzetnevelő küldetését. Sajnálatos, hogy az 1933 előtti köz-könyvtári útkeresésünk kevés fogódzót nyújt

az új feladatok megrajzolásához, beleértve az irányzati vitát (Richtungstreit) is. Ugyanis a korábbi közkönyvtár (népkönyvtár) valamilyen nemlétező népet igyekezett felfedezni. Márpedig a nép csak politikai eszközökkel teremthető újjá, – aminek most vagyunk tanúi. Így a szó szoros értelmében csak most jöhet létre a népkönyvtár (Volksbücherei). A nép újjáteremtése az új állami és népi rendszeren nyugszik, melynek célja az új ember „kinevelése” – „kitenyésztése” – (Züchtung = az eredetiben is idézőjelben, a német szó mindkét értelmet kínálja). Minél több harcban születik meg az új emberideál, a hős, a nép Führerje, annál inkább van esély a német nép újjászületésére, s ezáltal a népkönyvtár tényleges megteremtésére. A könyvtári feladatok sorában kiemelt helyet kap az új küldetésnek megfelelő állomány megválogatása. Szükség volt „fekete listákra” (Schwarzliste) az állomány megtisztítása végett, hogy „az ellenséget kiűzzük a német házból” („den Feind aus dem deutschen Haus verjagen”). A könyvek be- vagy eltiltása mindig is szükséges eszköz lesz. Az újfajta gyarapítás olyan írásművekből válogathat ezentúl, amelyek a nép mai feladattudatában gyökereznek. Még egy darabig komoly „éberségre” (Wachsamkeit) van szükség, hisz mindnyájan tudjuk, mennyi fontos mű hiányzik, miközben sok kétes értékű kiadvány lát napvilágot. Nem kínálhatunk ilyen vegyes felvágottat a népnek, mert akkor visszajutunk a korábbi „népkönyvtárhoz”. Mindennek, minden újonnan gyarapított műnek célszerűen az új rendszert kell szolgálnia, abba kell illeszkednie. Természetesen a jövőben is lesznek párszáz kötetes falusi könyvtárak, de ezután már nem atomizáltan fognak tevékenykedni, hisz minden helyi intézmény az adott tartományi rendszerbe, azok pedig meg az országos német közkönyvtár-ügy egészébe fognak bekapcsolódni.

Tartalom 3.: további fontos írások

A 2–3-ik összevont számban olvasható *Constantin Jansen* írása a munkaszolgálat könyvtári el-látásáról³⁰. A szabad munkaszolgálat keretében Jansen írásának rögzítésekor húszezer fiatal dolgozott, táborokba koncentráltan. Ha közülük minden negyedik olvas, akkor már ötezer olvasóval lehet számolni. A német közkönyvtár feladata, hogy e fiatalok olvasási igényeinek elébe menjen. A táborigénykönyvtár is illeszkedjen bele az országos rendszerbe, sugározzon egységes ideológiát gyűjteményének darabjaival, és szolgáltatásaival. Minthogy azonban a táborigénykönyvtár a szabadidős tevékenységek körébe tartozik, megfelelő pedagógiai módszerek alkalmazása szükséges. A továbbiakban a szerző hosszasan taglalja a táborigénykönyvtárakba felveendő témákat, a megfelelő könyvek válogatási szempontjait. A könyvek egyébként 50 kötetet befogadó ládákban szállíthatók a táborokba. Legolcsóbb lenne a helyi közkönyvtárból kiszállítani ezeket, de a kisebb helyi könyvtárak nem igazán alkalmasak erre. Inkább a területi könyvtári irodákba kellene ládánként 200 márkát szánni, a táborlakók ellátására szánt összegben pedig napi átlag egy márkát célszerű előirányozni erre a fontos szolgáltatásra. Jansen cikkét a lapban a nemzetiszocialista munkaszolgálat témáját érintő művek ajánló listája követi³¹. 1934. május 24–26-án Danzigban (ma: Gdansk, Lengyelország) tartották a német közkönyvtárosok vándorgyűlését³², egyébként a tudományos könyvtárosok konferenciájával egyidőben. A lap a gyűlés több előadását közölte a hatodik számban. *Hans Beyer* előadása³³ került az első helyre, melynek lényege az ellenséges polgári (liberális) irodalom elutasítása. A polgári embertípus a magánéleti, a privát jelleget preferálja mind munkájában, mind világszemléletében, így ma reakciós, ráadásul a németellenes francia front támasza. A francia polgár hitetlen, ijedős, ezért biztonság után kiált, népbiológiai erejét tekintve csődöt mondott (Frankreich ist das typische Land des ungläubigen, ängstlichen Bürgers, der nach Sicherheit schreit, dessen

volksbiologische Kraft versagt...”). A német közkönyvtár népszerűvelési feladatát kell, hogy vállaljon és végezzen. Nagyon téved az, aki azt hiszi, hogy a könyvtár szerepe az irodalom ápolása és közvetítése: „nem mi szolgáljuk a könyvet, hanem a könyv szolgál minket!” („Wir dienen nicht dem Buche, sondern das Buch dient uns!”) (Mindez félkövér betűvel és ritkítva szedve, ami eddig nem fordult elő a kötet 256 oldalán.) Ezután következnek az elutasítandó témák: a polgári államformát, a kapitalista gazdasági rendszert, a liberális társadalmi fogalmakat, s nem utolsósorban a humanista világméretű védelmező művek („Verteidigung des humanistischen Weltbildes”), és legkövetkezetesebben elutasítandók a „vallásos világnézetet”³⁴ tárgyaló kiadványok. (A „religiöse Weltbild” kifejezést maga a szerző helyezte idézőjelbe, jelezve, hogy számára – s ekként olvasóinak is! – maga a fogalom is vitatott.) Ha ezek az elutasított megközelítések vegyülnek – a politikai a vallásival – még egyértelműbb a helyzet. Beyer előadásának az elveit mintegy gyakorlati tennivalókra váltotta *Walter Hoyer* és *Peter Langendorf* közvetlenül utána következő előadása.³⁵ Hoyer az irodalmi, Langendorf a politikai és történeti anyag kiválogatásával foglalkozik, meglehetősen kimerítően (együtt több mint 20 nyomtatott oldalon). A jó Goethe is előkerül egy versidézettel „a költő és a király együtt járjanak, ők az emberiség ugyanazon magasságaiban élnek...” (ford. S.P.). A közkönyvtár átvitt értelemben olyan, mint a hűbéres, aki közvetít a herceg és a nép között: teendője pedig az, hogy a fentről kapott iránymutatást képviselje lefelé. Ennek a politikai szándéknak a lényege: a belső harci készség (innere Wehrhaftigkeit) fokozása. A lélekben gyökerező küzdőszellem a mai ideál. Ennek megfelelően kell az olvasmányokat szűrni, válogatni. Hogy olyan ellenvetés érkezik, hogy emiatt elmarad az olvasóközönség egy része? De ki merészeli a német közkönyvtár magas küldetését néhány olvasmányfaló érdekében kétségbe vonni!? Langendorf is a nép szolgálatjának minősíti a közkönyvtárat: ez a szolgálat pedig elsődlegesen a politikai feladat vállalásában

nyilvánul meg. A könyvanyag kiválogatása nem egyszerűen az olvasót tartja szem előtt, hanem az elérendő célt, amelyre nevelni kívánjuk az olvasókat. A legfontosabb anyag, amire fokozott figyelmet kell fordítanunk, a nemzetiszocialista párt keretében született írásművek köre, külön kiemelve a párt programdokumentumait. A következő kör a párt harcának ábrázolása a győzelem felé vezető úton. Különösen hasznosak az illusztrált kiadások: a párt vezetőit ábrázoló képek, beszédek semmivel nem helyettesíthető nevelési hatást érnek el (de fontosak az egyes kormányzóságok – gauk – vezetőinek megnyilvánulásai is). További témakörök: a népi németiségre (Volksdeutsch) vonatkozó írások, a német szocializmus sajátosságait ismertető könyvek, a parasztság hű ábrázolásai, a geopolitikai szándékok elemzése. Nélkülözhetetlen a fajelmélet (Rassenkunde) irodalma: e téren a szerző által irányított Institut für Leser- und Schrifttumkunde nagyobb tematikus összeállítására már befejezéséhez közeledik, miközben aktívan együttműködnek a fajelmélet megfelelő irányító intézményeivel. (A kérdésről a szerző még egy anyagot közöl a folyóirat következő számában.³⁶) A politikai irodalom határai nem húzhatók meg formálisan. A teológus *Karl Barth* műveiben igenis politikai célokat követ, szembeszegülve a nemzetiszocialista állam törekvéseivel, vagyis ezek sem „teológiai” művekként bírálendók el: itt is keménynek, szigorúnak és kérlelhetetlennek kell lenniük („Wir haben [...] streng, unerbittlich, ja hart zu sein”).

A danzigi vándorgyűlés fontosságát tükrözi, hogy külön összefoglaló beszámoló is íródott róla.³⁷ Ebből az is kiderül egyebek mellett, hogy dán, norvég és finn kollégák (három fővárosi igazgató) is megtisztelték jelenlétükkel a konferenciát.

A vándorgyűlés előadásaiból jutott még a következő, 7–8. összevont számba is. Vezető helyen olvasható Wilhelm Scheffen előadása a keletporoszországi könyvtárügyről³⁸. A több grafikkal és térképvázlattal illusztrált anyag szerint Posen (Grenzmark Posen Westpreussen, ma Poznan, Lengyelország) környéke, Ost-Preussen

(Kelet-Poroszország, ma Kalinyingrádi körzet, Oroszország), valamint Felső- és Alsó-Szilézia (Ober- és Nieder-Schlesien, ma Lengyel- illetve Csehország) közkönyvtárakkal jól ellátott vidékek. Itt először jelennek meg statisztikai adatok a folyóiratban. Előbbi térségben a közkönyvtárak száma 1925–1934 között 37-ről 284-re, a kölcsönzéseké pedig 24-ről 188 ezerre (hétszeres növekedés). A falusi könyvtárak egyelőre kicsik, átlagos számaik: 250 kötetes állomány, 75 olvasó, 500 kölcsönzés. A körzet kölcsönzött olvasmányanyagában közel kétharmadot tesz ki a szépirodalom, illetve a gyerekek és 18 éves korig számolt fiatalok kölcsönözték az összes 37%-át. Alsó-Sziléziában 250 állandó könyvtár működik, továbbá 16 körzeti könyvtár 700 helyen nyújt letéti szolgáltatást.

Talán érdemes pár adattal illusztrálni – a hivatalos statisztika alapján – a német közkönyvtári teljesítményt 1933–1934-ben³⁹. Az ötezernél nagyobb lélekszámú települések körében (32 millió lakos): 824 könyvtár, 7,65 milliós állomány, 863 ezer beiratkozott olvasó (lakosság 2,7%-a), 18,5 millió kölcsönzött kötet. A kisebb települési és a vándorkönyvtárak számaival együtt a teljes Német Birodalom számai: 45,6 millió lakos – 15,5 ezer könyvtár – 10,5 millió kötetes állomány – 1,35 millió beiratkozott olvasó (lakosság 3%-a) – 21,7 millió kölcsönzött kötet. A teljes ráfordítás: 8,56 millió márka (egy lakos 0,2 márka). Fenti számokból nyilvánvaló, hogy a kisebb települések (falusi lakosság) alig élvezte, vagy alig használta a csöppnyi (átlag 200–300 kötetes) gyűjteményeket. Kerekítve: itteni a lakosság fele – állomány bő ötöde – olvasók harmada – kölcsönzött kötetek hetede.

Tartalom 4.: német közkönyvtárak a határokon túl

A hitleri Németország minden eszközzel előkészítette a határon túli németység „visszaszerzését”. E vonulatba tartozott a külföldön élő németek könyvtári ellátásának kérdése is, amely

szintén helyet kapott a folyóirat lapjain.

A 9-ik számban *Walther Koch* tárgyalta a Saarvidéki könyvtárügy jelentőségét⁴⁰ a népi politikában (volkspolitische Bedeutung). A világháború után 15 évre elszakított vidék jelentősége felmérhetetlen a német kulturális politika terén is. 1927 óta foglalkoznak intenzíven a közkönyvtárak fejlesztésével, méghozzá a lipcei irányzat jegyében (erről korábban a szerző már a HfB-ben is beszámolt, ld. 1929. H. 12.). Az alapvetően ipari vidék lakosságából a közkönyvtár mintegy húszezer olvasót tudott eddig megnyerni. Komoly eredmény, hogy a kölcsönzött anyag fele már ismeretterjesztő tematikát képvisel, tehát visszaszorulóban van a szépirodalom dominanciája.

A 12-ik számban *Heinz Roscher* folytatja e témát⁴¹. Szerinte a németek kereken egy harmada él az állam határain túl (négy német nyelvű államban (Ausztria, Danzig, Luxemburg, Lichtenstein), továbbá Svájcban többséget alkotva, s ezen felül még 29 államban képeznek tömböt⁴². A cikk lényege: a külföldi németység sorsáért vívott harc egyik legfőbb eszköze a könyv, következésképp az ezt közvetítő közkönyvtár is. De nem a giccses művek (Courts-Mahler stb.), s főleg nem az 1933-ben levitézlett szerzők (Feuchtwanger, Heinrich Mann stb.) – máglyákra vetett – könyvei, hanem a német szellemet egészségesen képviselő írások keltenek. A szerző a megfelelő könyvek kiválogatását értelemszerűen elsődlegesnek tekinti, de foglalkozik a könyvtárak elhelyezésével (itt a német iskolákat javasolja) és más szakmai kérdésekkel is.

Tartalom 5.: más hangok: nekrológ és recenziók

Az 584 oldal terjedelemből talán 7–8 érdemel ilyen minősítést, mert eltérnek az évfolyam anyagát egyébként jellemző tömény és monolit barna megszállottságtól.

C. Nörrenberg vesz búcsút Gottfried Fritz kol-

légától a nyári összevont számban⁴³. Életrajzi adataiból: 1873-ban született, doktori címet szerzett 1897-ben, könyvtári gyakorlatot 1897–1899 közt a charlottenburgi közkönyvtárban és a berlini Königl. (később: Staats-) Bibliothekben szerzett. 1899–1900-ban megszervezte és vezette az új, angolszász típusú hamburgi közkönyvtárat (Bücherhalle Hamburg), majd visszatért a charlottenburgi közkönyvtár (előbb Volks-, majd Stadtbücherei) élére, melyet 1902–1922 közt irányított. 1914-ben professzori címet kapott. 1922-től igazgatta a Nagy-Berlini Népkönyvtárak szervezését (Städtische Volksbüchereien Gross-Berlins), mely 1924-től kiegészült a tudományos városi könyvtárral (Stadtbibliothek) is. 1934. május 1-jei hatállyal nyugállományba került, elhunyt ugyanezen év július 22-én. Fritz akkor vállalta a közkönyvtári foglalkozást, mikor annak jelentős átalakulása vált időszerűvé s ő ennek az átalakulásnak egyik vezető személyisége lett, ahogy ezt az általa teremtett és irányított intézmények is jelzik. A fiatal kollégák ma el se tudják képzelni, mit jelentett akkor egy valóban új típusú intézmény – melynek csak távolabbi angolszász mintáit ismerték – létrehozása, a legegyszerűbb alapoktól a megfelelő munkatársak megtalálásáig. Fritz Hamburgban és Charlottenburgban is olyan nagy központi könyvtárat segített világra jönni, amelyet szervesen egészítenek ki a fiókkönyvtárak és egy tekintélyes zenei könyvtár. Az utolsó 12 berlini év pedig egészen kiemelkedő intézményt eredményezett. A VDB vezetésében a városi fenntartású (kommunale) könyvtárakat képviselte, majd az új VDV első elnöke lett (1922–1928). Két kisebb önálló munkája jelent meg (Das moderne Volksbildungswesen, 1909.; Volksbüchereien, 1924.), de sokkal termékenyebbnek bizonyult a folyóiratok hasábjain, továbbá szerkesztő-alapítója volt több közkönyvtári orgánumnak (külön kiemelve a BuB). A szerző óvatosan megfogalmazza az elhunyt világnézetét, melyet a humanizmus szóval jellemez. „Fritz nem volt harcos természet” – még ezt a kifejezést is megengedte magának Nörrenberg (olyan oldalakon, amelyeket épp a korábbi harcostárs – az árulóvá

vált, az állománytisztítást úttörőként, s épp Hamburgban kezdő – Schuster írása előzött meg az új birodalom közkönyvtárügyéről). S az utolsó mondat is figyelemre méltó. „Biztosak vagyunk abban, hogy több (!) tekintetben nehéz utolsó életszakaszát megkönnyítette egyrészt, hogy tudatában volt saját elvégzett életműve értékének, másrészt barátainak és kollégáinak iránta megnyilvánuló szívélyes rokonszenve („herzliche Zuneigung seiner Freunde und Kollegen”).” A részletek alapos ismerete nélkül is feltételezhető, hogy G. Fritz 61 éves korában történt eltávozása, valamint 1934. május 1-jei nyugdíjazása a legszorosabb összefüggésben állt a berendezkedő zsarnoksággal.⁴⁴

Végül, néhány sajátos könyvismertetés tartozik ide: talán meglepő módon az angolszász közkönyvtárakról. Előbb *Erwin Ackerknecht* ismerteti a jénai könyvtárigazgató *A. Predeck* könyvét a modern angol könyvtárügyről⁴⁵. A bíráló szerzője azzal kezdi, hogy alig volt eddig egy-két használható írás az angol könyvtárügyről német nyelven, s most Predeck világos áttekintést ad minden fontos kérdéstről, kezdve a társadalmi alapokon (az angolok irtóznak a centralizmusról stb.). A tucatnyi fejezet témája egészen olyan témákat is felölel, mint az angliai könyvtárépítéssel, raktározással stb. Tartalmas az angol közkönyvtárak bemutatása, az olvasó megértheti annak okát is, miért olyan jelentősek ott a prézens gyűjtemények (Glasgow: 400 ezer kötet): egyszerűen kezdetben a közkönyvtárak a helyben olvasást szolgálták és preferálták, s csak az amerikai minta követésével terjedt el fokozatosan a kölcsönzés. Az olvasótermek egyébként inkább napilap- és folyóirat-olvasók, ezért a segédkönyvtár is csupán az általános tájékoztató eszközöket (lexikon, szótár stb.) kínálja. Rendkívüli hatása volt a Carnegie-alapítvány és a könyvtáros egyesület együttműködésének az intézmény elterjedésében. Fontosak az olyan új szolgáltatások, mint a gyermekek és fiatalok könyvtári ellátása. Az érdeklődő megértheti azt is, mily nagy szerepe volt a (fizetési tagságon alapuló) kölcsönkönyvtáraknak (leghíresebb a *Thomas Carlyle* által 1841-ben alapított, s már

450 ezer kötetet tartalmazó London Library) a modernebb (egységes városi) közkönyvtári forma előkészítésében. Érdemben ecseteli a könyv szerzője a közkönyvtári tevékenység kiterjesztését (library extension), amely egyrészt szakosított fiókkönyvtárak létesítése, másrészt kórházi stb. letétek biztosítása, illetve kooperatív szolgáltatások (könyvtárközi kölcsönzés) formájában valósul meg. Mindezzel növelve a könyvtár hatókörét, vonzerejét, elismertségét. Fontosak azok a módszerek, amelyek műszaki vagy üzleti ismeretek terjedéséhez járulnak hozzá (szakfolyóiratok cikkeinek feltárása stb.). A recenzens végül utal a dán példára, ahol a helyi önállóság és az államilag támogatott könyvtárpolitika szerves egészet alkot, sokak számára példát mutatva. Emiatt a jelenlegi német szakma közelebb érezheti magához a skandináv példát⁴⁶.

Ackerknecht három és fél oldalas bírálata után olvasható Wilhelm Schuster valamivel rövidebb (kétoldalnnyi) ismertetése két angol szakmai műről⁴⁷. A recenzens már olvasta *J. W. Kindervaternek* a *Zentralblatt für Bibliothekswesen* hasábjain megjelent ismertetését, ezzel együtt, mint írja, „növekvő örömmel” tanulmányozta a két londoni könyvet. Itt benyomásairól kínál kiegészítő jegyzeteket, az érdeklődő olvasó az átfogó leírást a társlapban találhatja meg. Az angol közkönyvtári szakirodalom javaslatai minden további nélkül nem ültethetők át a német viszonyokba, de az angol intézmény „alapos és pontos” bemutatásának tanulmányozása mindenképp haszonnal jár. Az ismertetés olyan mélységeket is érint, miként működnek az angol public libraryt irányító felügyelő bizottságok, hogyan készítenek döntéselőkészítési céllal szakértői elemzéseket stb. Schuster már említett témáinak jegyében nem meglepő, hogy különösen érdeklő az angol szerzők véleménye a közkönyvtárnak a neveléssel összefüggő tennivalói dolgában. Az angol public library – az iskolával ellentétben – a szabadság légkörében történő öntevékenységet, önmegvalósítást („Selbstentfaltung in einer Atmosphäre der Freiheit”) igyekszik elősegíteni, ellentétben az iskolával, mely célzott tartalmakat közvetít. Érdekes Schuster az angol

és amerikai közkönyvtári megközelítés összehasonlítása – *Jast* könyve alapján –, mely szerint az angol inkább az olvasó önállóságát elősegítő eszközöket igyekszik fejleszteni, míg az amerikai kollégák sokat foglalkoznak magukkal az olvasókkal. Hozzáteszi, ennek a háttérben nyilván a sokféle nyelvi háttérrel érkező amerikai olvasóközönség igénye állhat. *Minto* történeti irányultságú könyvéből számára kiderül, milyen jelentős szerepet játszott az intézmény eszméjének terjedésében a felügyelő bizottságokba választott személyiségek magas társadalmi presztízse, helyi tekintélye. Nem volt egyszerű az angolszász országokban sem elérni a felsőfokú könyvtárosképzés intézményesítését. Ma valódi diplomát kaphatnak az angol hallgatók a londoni könyvtáros iskolában, minthogy sikerült azt a londoni egyetemhez kapcsolni. Az angol közkönyvtár az egész népet, az egész életet akarja elérni és kiszolgálni, ezért ott nem igazán kérdés már a szórakoztató irodalom könyvtári helye. Ott nép és élet egységet alkot: a németeknél viszont ez a természetes egység elveszett, s hogy visszanyerjék, előbb – egy darabig – el kell választani a könyvek világában a jót a rossztól, a bűzát az ocsútól. Schuster csodálatra méltónak tartja az angol közkönyvtár eredményeit („wir bewundern es in seiner stolzen Entfaltung”), sőt számos dologban tanulni érdemes tőlük, - még ha a németek más úton kötelesek is járni („wir andere Wege gehen müssen”). A „müssen” (mint az angolban a „must”) a németben a belülről is elfogadott kategorikus imperatívuszot érzékelteti. Az olvasó megtapasztalhatta, hogy Schuster tényleg szakember – szövege helyenként szinte pár évvel korábbi intonációt idéz –, aztán kiderül, (lelkesen-e?) folytatja szolgálatát a hitlerizmus érdekében. Szomorú történet.

Kitekintés

A következő években a német közkönyvtárügy kettős életét élt. Jelentős szakmai fejlesztések valósultak meg a hálózat építésében és a technológiában is (szabadpolcos kiszolgálás stb.).

Ugyanakkor az ideológiai bilincs szellemi mozgásteret alig hagyott, s a szakmában is kötelező Führer-elv által a művelt német könyvtáros oda jutott, amit az orosz szólásmondás (tömény tapasztalatok birtokában) gúnyol ki főnök és beosztott viszonyáról⁴⁸. Végül jött a háború, a mérhetetlen emberi és anyagi pusztulás, utána a soha nem látott bukás, amely romokat eredményezett. Nemcsak anyagi területen. Ötven millió élet veszett oda, ebből tíz a németeké. Remélhetőleg végleg elmúlt, s nem csábul soha nép ilyen önálávetésre. Soha nem tör nép diktatórikus világhatalomra. Soha nem felejtí könyvtáros a szakmai éthosz alapjait.

Jegyzetek

1. Mai összefoglaló ismertetés illusztrációkkal, gazdag irodalomjegyzékekkel:
GRAF, A. April/Mai 1933 – Die „Aktion wider den undeutschen Geist“ und die Bücherverbrennungen. In: Verbrannt, geraubt, gerettet! Bücherverbrennungen in Deutschland. Eine Ausstellung [...]. Bonn : Bibliothek der Friedrich-Ebert-Stiftung, 2003. S. 9–22. <http://library.fes.de/pdf-files/bibliothek/01453.pdf> (2009. 12. 17.)
Fontos emlékeztetni arra, hogy itthon Babits Mihály emelte fel hangját a berlini könyvégetés ellen (Könyvégetés és könyvpropaganda. = Nyugat, 1933. 10–11. sz. <http://www.epa.oszk.hu/00000/00022/00558/17421.htm>).
Németország akkori történetéről a mai hazai történetírók közül különösen ORMOS Mária könyvei fontosak, továbbá NÉMETH István friss műve (Demokrácia és diktatúra Németországban. 1918–1945. Bp.: L'Harmattan, 2007.) feltétlenül ajánlható. Ennek vasok második kötete – a harmadik birodalomról nyújtott összegzés után – rengeteg eredeti dokumentum szövegét közli. Goebbels említett, már miniszterként (!) elmondott, a könyvégetést sürgető és szentesítő berlini beszéde itt a 229–230-ik oldalon olvasható.
A náci Németország megismerésében a kortárs (német-brit) HAFFNER, Sebastian könyvei (Megjegyzések Hitlerhez, Európa, 2002. és a továbbiak) kiemelkedő élményt nyújtanak. Kiváló olvasmány MANN, Golo: Németország története 1919–1945. című könyve (Balassi, 1997.)
2. BLUNCK, H. Friedrich (1888–1961) író, „népies” költő, aki az RSK-ból történt kibuktatása után is elismert írója a hitlerista korszaknak. 1936–1940 között vezette az általa megszervezett alapítványt (Stiftung des Auslandswerk), mely az ország külföldi propagandáját igyekezett támogatni. V.ö.: KLEE, Ernst: Das Kulturlexikon zum Dritten Reich. Wer war was vor und nach 1945. Frankfurt a. Main : S. Fischer V., 2007. S. 59–60.
3. JOHST, Hans (1890–1978), az „SS bárdja” (fő támogatói Heydrich és Himmler): Hitler születésnapján, s neki ajánlva, már 1933. április 20-án (!) mutatták be Berlinben Schlageter című darabját, melyben hangzik el a hírhedt, sokszor hibásan Goebbelsnek tulajdonított mondat („Ha a kultúra szót hallom, kibiztosítom a revolveremet.”). V.ö.: KLEE, E. op. cit. S. 285–286.
4. Az RKK, illetve az RSK működéséről:
BARBIAN, Jan-Pieter: Literaturpolitik im „Dritten Reich”. Institutionen, Kompetenzen, Bestätigungsfelder. 2-e Ausg. München : Deutsche Taschenbuch Verl., 1995. Illetve Volker Damm : Anfänge und Ideologie der Reichskulturkammer. = Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 1986. H. 1. S. 53–84.
5. HEINL, K. írta azt a brosúrát, amely az RKK és a hivatásrendi berendezkedés lényegét magyarázta a kultúra művelőinek.
6. Fontosabbak művek:
 - BOESE, Engelbrecht: Das öffentliche Büchereiwesen im Dritten Reich. 2., korr. Ausg. Bad Honnef: Bock & Herchen, 1988. – VI, 404 S. (Bibliothek und Gesellschaft)
 - Das bibliothekarische Gedächtnis. Aspekte der Erinnerungskultur an braune Zeiten im deutschen Bibliothekswesen. Hrsg. V. S. Kuttner, B. Reifenberg. Marburg: Universitätsbibliothek, 2004 – 110 S. (Schriften der Universitätsbibliothek Marburg: 119). A kötet a témába vágó konferencia (a 2004-es 2. Leipziger Kongress für Information und Bibliothek) előadásait tette közzé
 - KETTEL, Andreas: Volksbibliothekare und Nationalsozialismus: zum Verhalten führender Berufsvertreter während der nationalsozialistischer Machtübernahme. Köln : Pahl-Rugenstein V., 1981. – 130 S.
 - KOCH, Christine. Das Bibliothekswesen im Nationalsozialismus. Eine Forschungsstandanalyse. Marburg : Tectum V., 2003. – 144 S., mely stuttgarti szakdolgozati formájában (2002) elérhető és olvasható e címen: <http://opus.bsz-bw.de/hdms/volltexte/2003/301/pdf/Diplomarbeit.pdf> (2009. 12. 17.)
 - STIEG, Margaret F.: Public libraries in Nazi Germany. Tuscaloosa: Univ. of Alabama Press, 1992.
 - továbbá elsőrendű jelentőségű – megkerülhetetlen – VODOSEK, Peter publikációs és tudományszervezési tevékenysége.
7. KLEE, E.: op. cit. 557. S.
8. Alcíme szerint: „A Führernek a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt teljes szellemi és világnézeti neveléséért felelős

- megbízottja, valamint a Német Írásbeliség Támogatására létrehozott Birodalmi Iroda hivatalos lapja". A „felelős megbízott”: Alfred Rosenberg (1893–1946), a rezsim főideológusa.
9. SCHRIEWER, F.(1893–1966) a hitleri hatalomátvétele előtt a flensburgi „határovezeti” központi könyvtár (Grenzbüchereizentrale) vezetője, majd 1934–1945 közt a keleti, az Odera-menti Frankfurt, Frankfurt (Oder) városi könyvtárának élén állt, közben 1936-ban a berlini Birodalmi Közkönyvtári Központ (Reichsstelle für Volksbüchereien, ez utóbb: Reichsstelle für Volksbüchereiwesen) igazgatójaként működött. Vö. KLEE, E.: op. cit. 547. S. Közkönyvtárstatisztikai művét (Büchereistatistik. Methoden, Beispiele, Ergebnisse. Leipzig, 1940.) a Magyar Könyvszemlében GRONOVSKI Iván ismertette (1941. 101–103. p.). A történet tragikomikus (?) részlete, hogy Schriewer e műve ugyanitt, a Die Bücherei hasábjain kemény és kimerítő ledorongolásban részesült WITSCH, Josef tollából (= B, 1941. H. 6. S. 247–264.). 1947 után újra flensburgi könyvtárigazgató le(hete)tt.
 10. Az általam tanulmányozott példány a Fővárosi Nyilvános Könyvtár (a mai FSZEK) állományában maradt meg (amint erről a pecsét, a jellegzetes kötés, s a keménykötés verzóján látható olvasójegy-tartó tanúsodik), s a közelmúltban került át az OSZK Könyvtári Intézet szakkönyvtárába. Külön köszönet illeti a szakkönyvtár munkatársait a gyors hozzájárásért.
 11. SCHUSTER, Wilhelm (1888–1971) német közkönyvtári vezető. 1922-től a Lengyelországban, Sziléziában és Galiciában működő német könyvtárak szövetségének elnöke, 1926-tól a berlini városi könyvtárban tevékenykedik, 1929-től a hamburgi közkönyvtári hálózat (Hamburger Öffentliche Bücherhallen) igazgatója, már 1933 márciusában (!), a hivatalos „fekete listák” megjelenése, tehát felső intenciók előtt megkezdí az állomány „megtisztítását”. 1933-ban a közkönyvtárügy Führer-je. 1934-ben a Porosz Népkönyvtári Központ (Preussische Landesstelle für volkstümliches Büchereiwesen, ebből jött létre később a birodalmi közkönyvtári központ), illetve a berlini városi könyvtár (Stadtbibliothek Berlin) vezetője lett. 1928–1938: a Német Népkönyvtárosok Szövetségének (VDV) elnöke. 1933 tavaszán mint a náci párt (NSDAP) tagja – Wolfgang Herrmann-nal együtt – felhívásban üdvözlí Hitler hatalomátvételét a Hefte für Büchereiwesen hasábjain (1932. évfolyam 351–352. S., megjelent 1933. májusában, ugyanezen felhívás: a Bücherei und Bildungspflege 1933. 97–98. S.). 1950-től a berlini tudományos könyvtár (Wissenschaftliche Zentralbibliothek Berlin, Nyugat-) munkatársa. V.ö. KLEE, E.:op. cit. S. 557.
 12. Ismeretlen személy.
 13. BEYER, Hans (1905– 1971) 1934-ben minisztériumi főelőadó (forrás: W. Schuster írása, = B. 1934. H. 1. S. 8.), illetve a danzigi tanítóképző főiskola (Hochschule für Lehrerbildung Danzig) docense (= B. 1934. H. 5. S. 1.). 1933-tól a náci párt tagja, 1939–1943 közt a Wehrmachtban, majd szovjet hadifogságban. 1947–1954-ig professzor, rektor (1950–1954) a greifswaldi Ernst-Moritz-Arndt Egyetemen (NDK), nemzetgyűlési képviselő.
 14. SCHULZ, Kurd (1900–1975) tübingiai könyvtári vezető, a helyi (Gera stb.) náci állománytisztítás irányítója, aki elismerésül 1936–1945. között a brémai városi könyvtár (1902-től Lesehalle, 1936-tól Volksbücherei) igazgatójaként működött. Már 1933-ban harcot indított a Leihbibliothek (szó szerint kölcsönkönyvtár, a könyvkereskedők működötték) ellen SCHULZ, K. írásában – Zum Kampf gegen die Leihbibliotheken. = Bücherei und Bildung. 1933. S. 185–188. – beszámol a gerai könyvtár „megtisztítására” indított rendőri akcióról. 1945 után „plattdeutsch” (alnémet) dialektusban született regék írójává transzformálta magát.
 15. NÖRRENBURG, Constantin (1862–1937) az angolszász intézménytípust követő német közkönyvtári mozgalom alapító atyja. 1893-ban, mint a kielí Egyetemi Könyvtár aligazgatója járt a chicagói Columbus-világkiállításon (egyben részt vett a nemzetközi szakmai konferencia, a World’s Congress of Librarians rendezvényein, illetve az ALA 16-ik éves konferenciáján), s ekkor, Amerikát beutazva, „fedezte fel” az első virágkorát élő amerikai public libraryt. Hazaérve a Centralblatt für Bibliothekswesen hasábjain (Congress und Conferenz der Bibliothekare in Chicago. 1894. S. 70–77, 89–103. <http://www.digizeitschriften.de/main/dms/img/#navi> 2010. 0. 26.), majd 1896-ban már önálló fűzetben (Die Volksbibliothek, ihre Aufgabe und ihre Reform, Berlin) és előadásban (Die Bücher- und Lesehalle, eine Bildungsanstalt der Zukunft, 1896.) számolt be honfitársainak élményeiről. A következő négy évtizedben pedig mindent megtett (írt, előadott, tanított, vitakozott), hogy az amerikai modell – az egységes városi (középnekből fenntartott, minden réteget vonzó) közkönyvtár, melyet ő legszívesebben Bücherhalle-nak nevezett németül - széles körben elterjedjen Németországban. Kezdeményezésére a Comenius-Gesellschaft 1899-ben körlevéllel fordult a 10 ezer lakost meghaladó német városokhoz „Schafft Bücherhallen!” címmel. A „Teremsetek közkönyvtárakat”- felhívás címevel és tartalmával Luther 1527-es körlevelére utal, melyben a vallási reformer ugyancsak a német városokat szólította fel iskolák és közhasznú könyvtárak alapítására. Nörrenberg és harcostársai (Paul Ladewig és mások) szándékait keresztelte a Walter Hofmann (1879–1952) által 1912-ben kibontott „Richtungsstreit” (irányzati vita), melynek keretében Nörrenbergék liberális angolszász modellje egy német (szociáldemokrata gravitászú) nevelési célzatú könyvtárpolitikával

- ütközött. Könyvtártörténet-írásunk mai feladata lenne, hogy sine ira et studio tisztázza mindazt, amit az elmúlt (csaknem) száz évben – Szabó Ervin szimpátiái nyomán illetve az NDK-beli könyvtártörténeti szemlélet következtében – e vitáról a hazai érdeklődők olvashattak, meglehetősen egyoldalú, Hofmannt szinte megdicsőítő képlet jegyében (Hofmann ellenfeleit ráadásul a „porosz népkönyvtár” irányzatnak minősítve és bélyegezve, ami elemi meghamisítása a tényeknek). Ld. minderről Bücherhallenbewegung. In <http://de.wikipedia.org/wiki/Bücherhallenbewegung> (2010.01.23.), illetve P. Vodosek tanulmányát (Innovation und Ideologie. Walter Hofmann und sein Büchereiwerk in Dresden-Plauen und Leipzig. 22 S. <http://repository.kulib.kyoto-u.ac.jp/dspace/bitstream/2433/43566/1/KJ00004490327.pdf> (2010.01.23.)). Szerencsére Katsányi Sándor elkezdte ezt a fontos rekonstrukciós munkát. V. ö. KATSÁNYI Sándor: Párhuzamos életrajzok. Gulyás Pál, Szabó Ervin és a korszerű közkönyvtár gondolatának kibontása. = Könyvtári Figyelő, 1995. 2. sz.
16. Institut für Leser- und Schrifttumskunde. = B. H. 1. S. 71–72. Levelében W. Hofmann arról tájékoztat, hogy javasolta az Olvasás- és Irodalomkutató Intézet politikai vezetői („politischer Leiter des Instituts”, ld. S. 72.) funkciójának létrehozását, s erre alkalmasnak Dr. Peter Langendorft, az intézet katalogizáló osztályának vezetőjét találta. Hofmann 1937-ig vezethette a lipcsei városi könyvtárhálózatot (amiben talán az itt említett vagy ehhez hasonló „gesztusok” is szerepet játszhattak). Később – 1937-ben a lipcsei városi könyvtár éléről történt leváltása után - is publikált a lapban, például régi kedvenc, a centralizációt taglaló témájáról (Das Zentralisationsproblem in der Voksbücherei der Grossstadt. = B., 1938, két részben).
17. Ugyanezen folyóirat 1942-es évfolyamában (S. 165.; J. Witsch: Das ländliche Büchereiwesen című cikkében) talált adat szerint a birodalom akkor mintegy 1200 olyan településsel rendelkezett, amelynek lakossága meghaladta az ötezres lélekszámot. Ezen belül 263 város lakossága érte el a 20 ezres méretet.
18. Újabbán közvetett módszerekkel kísérletezik a német náciizmus-kutatás a szélesebb néptömegek hangulatának, a Führer és rendszere iránti elkötelezettség illetve hangulat alakulásának finomabb letapogatásával. Például vizsgálják a keresztnév-adás változását a hitlerizmus 12 éve alatt, s olyan megállapításra jutnak, hogy az Adolf (Hitler) vagy a Hermann (Göring) nevet a háború idején jóval kevesebbszer adták a szülők, mint korábban. A diktatúra nem teszi lehetővé közvetlenebb módszerek alkalmazását, hisz a szabad véleménynyilvánítás lehetősége nem egyszerűen hiányzott, hanem minden ilyen próbálkozást a legdurvább retorzió követte. Másik módszer: vizsgálják a gyászjelentésekbe
- beszűrődő politikai hűségnyilatkozatok megjelenését, majd ismét – a háború kirobbantásától – fokozatos eltűnését.
19. Bücherei und Nationalsozialismus. = B., 1934. H. 1. S. 1. A német Bücherei szó egyébként – az akkori fogalomhasználat szerint – minden nem tudományos könyvtártípusra vonatkozhatott. Későbbiekben – még a hitlerista állam idején – gyakorivá vált a régebbi, a 19. századvégi Volksbibliothek, illetve Volksbücherei szóösszetétel használata a közkönyvtárakra. A mai németországi szóhasználat egységesen a Bibliothek szót alkalmazza a könyvtárakra, s ezen belül különbözteti meg a tudományos (wissenschaftliche) és a közkönyvtárat (öffentliche). Ausztriában viszont továbbél a Bücherei terminus a közkönyvtár megnevezésére, míg a Bibliothek csak a tudományos könyvtárat illeti meg (pl. Wiener Stadtbibliothek – a főváros tudományos könyvtára, míg a Wiener Büchereien – a fővárosi közkönyvtári hálózata, s Hauptbücherei – utóbbi központja). V. ö. SCHUSTER, W.: Neue Aufgaben der wissenschaftlichen Stadtbibliotheken. = Zentralblatt für Bibliothekswesen, Jg. 43. (= Magyar Könyvszemle szakirodalmi jegyzéke, 1937. 182. p.). V. ö. HACKER, G. professzori székfoglaló előadását 2002-ben: <http://fiz1.fh-potsdam.de/volltext/htwk/07091.pdf> (2010. 01. 27.)
20. Uo. S. 19. (A teljes előadás adata: S. 1–9.)
21. A Kampfbund für deutsche Kultur 1928–1934 közt működött e néven a náci főideológus A. Rosenberg irányításával. V. ö. Historisches Lexikon Bayerns idevágó szócikkét: http://www.historisches-lexikon-bayerns.de/artikel/artikel_44897 (2010. 01. 27.)
22. A hitleri-goebbelsi propaganda a minden év szeptember elő napjaiban Nürnbergben tartott birodalmi pártkongresszusoknak (Reichsparteitag des Deutschen Volkes) egyéni címkéket osztott: így az 1933-ast a „győzelem” kongresszusának (Kongress des Sieges) titulálták, a hatalom-megragadás megörökítésére. A következő évek kongresszusai az „akarat”, majd a „szabadság” (mármint a versailles-i diktátum alóli „megszabadulás”) stb. minősítést kapták.
23. Die Neuordnung des Preussischen Büchereiwesens. = B., H. 1. S. 9–17.; Neue Wege der Bestandserschliessung in den Bücherverzeichnissen. S. 28–36.
24. Das Ende des Bildungsreiches. = B., H. 2–3. S. 1–6.
25. Vom Geiste eines deutschen Büchereigesetzes im Hinblick zu der Büchereigesetzgebung anderer Staaten. = B., H. 5. S. 209–218.
26. Geschichte und Volkserziehung. = B., H. 6. S. 291–293.
27. Die Volksbücherei im neuen Reich. = B., H. 7–8. S. 342–350.

28. ACKERKNECHT, Erwin: Büchereigesetzgebung. In: Bücherei und Bildungspflege, 1933. Ackerknecht, E. (1880–1960) irodalomtudós, a modern német közkönyvtárügy úttörője. 1905–1945-ig a stettini (Szczecin) városi könyvtár vezetője, népfőiskola, könyvtáros iskola és mozgókönyvtár létesítője. 1913-tól másfél évtizeden keresztül – G. Fritz és E. Sulz mellett - W. Hoffmann egyik legtekintélyesebb vitapartnere (Richtungstreit). 1945 után hozzájárult a demokratikus német közkönyvtárak újjászületéséhez, majd a marbach-i Literaturarchiv irányítója és a Schiller-Társaság elnöke lett. Eugen Sulz 1945 után részt vállalt az új demokratikus (nyugat)német közkönyvtárügy létrehozásában. V. ö. tőle: Die Organisation des deutschen Büchereiwesens und der Deutsche Büchereiverband. = Bücherei und Bildung, 1948–49, Nr. 1–5, S. 220–226. című írását.
29. Wilhelm Stuckartról (1902–1953), a REM-ről és vezetőjéről ld. JASCH, Hans-Joachim: Das preussische Kultusministerium und die Ausschaltung [...] című tanulmányát <http://s6.rewi.hu-berlin.de/online/fhi/articles/0508jasch.htm> (2010. 01. 27.)
30. JANSEN, Constantin.: Die Bücherei im Arbeitsdienst. = B., H. 2–3. S. 6–21. Ez a kötet legterjedelmesebb írása. Az önkéntes munkaszolgálatot 1931-ben hozták létre Németországban – egyebek mellett bolgár és persze szovjet minta nyomán -, majd a 30-as évek közepétől kötelezővé tették. Ld. <http://de.wikipedia.org/wiki/Reichsarbeitsdienst> (2010. 01. 28.). (ld. még a következő jegyzet hivatkozását a Magyar Szemlére.) E sorok írója látott a nyolcvanas években a magyar-osztrák határ túloldalán található Bildein (Beled, Burgenland) faluban különálló betonromokat, amelyről a helyiek elmondták, itt laktak a munkaszolgálatot végző fiatalok.
31. Arbeitsdienst und Nationalsozialismus. Kurzer Buchbericht über das Schrifttum vom Arbeitsdienst. = B., H. 2–3. S. 22–24.. Ld. az első hazai beszámolót NEMES ERDŐS László: Az általános munkakötelezettség. = Magyar Szemle, 1933. 19. k. 65–71. p.
32. 1920-tól a versailles-i szerződés értelmében Danzig Szabad Város, tehát államjogilag nem része Németországnak: a konferencia idehelyezése nyilvánvaló célokat követett.
33. BEYER, H.: Schrifttum, das wir ablehnen. = B., H. 6. S. 254–259.
34. Már könyvtári területen is megjelenik az a szembeállítás, amely a hitlerizmust mindvégig – egyre fokozódó mértékben - jellemezte: a bevett vallások és egyházak elleni kíméletlen harc. V. ö. NYISZTOR Zoltán: Katolicizmus és nemzeti szocializmus. = Magyar Szemle, 1935. 25. k. 306–313. p.
35. HOYER, W.: Grundsätze zur Auswahl der Dichtung. In: B., H. 6. S. 260–269. (a német Dichtung szó tágabb értelme: irodalom, így a szerző beszél prózai munkákról is); P. Langendorf: (róla lásd fentebbi 15-ik jegyzetünket): Die neue Massstäbe bei der Buchauswahl in der politisch-historischen Literatur. = B., H. 6. S. 270–281.
36. LANGENDORF, P.: Grundfragen der Rassen- und Vererbungslehre als Voraussetzungen für den Volksbibliothekar bei der Beurteilung von rassenkundlichen Büchern. = B., H. 7–8. S. 325–333.
37. SCHULZ, K.: 8. Jahresversammlung des VDV in Danzig vom 24. bis 26. Mai 1934. In: B., H. 6. S. 282–288. (A szerzőről ld. 13-ik jegyzetünket.)
38. SCHEFFEN, W.: Grenzbüchereiarbeit im preussischen Osten. = B., H. 7–. S. 313–25. E kérdést taglalja F. Schriewer is azonos tematikájú írásában (Die Ostbücherei, alte und neue Wege. = ., H. 4. S. 151–61.). Schriewer egyik érdekes megjegyzése, hogy e térségben gyakran kozmetikázzák a statisztikai számokat, például egy kisvárosban átlag egy olvasóra évi 60–0 kötet kölcsönzést hoznak ki. (S. 154.).
39. Die öffentlichen Volksbüchereien im Deutschem Reich 1933/34. In: Statistisches Jahrbuch für das Deutsches Reich. 1936–7. S. 551–52.
40. KOCH, W.: Die Bücherei an der Saar in ihrer volkspolitischen Bedeutung. = B., H. 9. 393–403. – Külön aktualitást adott a témának, hogy Saar-vidék a versailles-i békeszerződés értelmében 15 évig a Népszövetség fennhatósága alá tartozott, majd 1935-ben népszavazás dönthetett arról, hogy visszakérülnek a német állam kötelékébe. Ez volt egyben Hitler első nagy sikere az „országgyarapítás” terén.
41. ROSCHER, H.: Deutsches Büchereiwesen jenseits der Reichsgrenzen. = B., H. 12. S. 537–542. A luxembourgiak a kizárólagos német anyanyelv dolgában biztos elcsodálkoznak.
42. A szerző adatait Hans STEINACHER munkáiból merítette. Az osztrák származású Steinacher 1933–1937-ig Berlinben a külföldi németiséget vezetni kívánó, nemzetiszocialista irányultságú VDA (Verein für das Deutschtum im Ausland) élén állt. Róla megemlékezik Gratz Gusztáv 1938-as cikkében: A magyarországi németiség ügye. = Magyar Szemle, 1938. 32. k. 357–367. p. A VDA már az ő irányítása alatt is (később még inkább) gátlátalanul - és illegálisan - pénzelte a külföldi német szervezetekben működő, Berlin céljait követő vezetőket (magyarán német ügynököket).
43. NÖRRENBURG, C.: Gottlieb Fritz +. =B., H. 7–8. 348–350. Fritzet 1933-ban provokatív módon korrupcióval vádolták meg, majd kikényszerítették nyugállományba vonulását. V. ö. ROTHBART, Otto-Rudolf: Nazi oder Camoufleur? Wilhelm

- Schuster als Exemplei. = Bibliothek: Theorie und Praxis, 2001. H. 1. S. 56.
44. Ha máshonnan nem, Illyés Gyula verséből (Egy mondat a zsarnokságról) biztosan tudhatjuk, hogy zsarnokságban nincsenek véletlenek. Valóban, Hitler évekig törekedett arra, hogy Angliával – számára előnyös – megállapodás(ok)ra jusson (egyik példa lehet az 1935-ös német-angol flottaegyezmény). Ezt az attitűdöt a másik fél is nemegyszer viszonzta: e sorok jegyzője ilyenek tartja az angol labdarugók karlendítései üdvözlését a berlini olimpián 1936-ban. Csak 1938-tól erősödött meg a Churchill vezette ellenzék, mely erélyesebb Németország elleni fellépést képviselt és követelt.
45. ACKERKNECHT, Erwin; Predeck, Albert: Das moderne englische Bibliothekswesen. Leipzig: Harrasowitz, 1933. -188 S. (66. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen), = B., H. 4. S. 190–193. Figyelemre méltó a könyv 15 márkás ára (a B egész évfolyama 12,5, illetve kedvezményesen 8 márkába került), ami nyilván hatékonyan segítette elő, hogy csak a legnagyobb városi könyvtárak szerezhessék be.
46. Említést érdemel, hogy Predeck, A. 1940-ben is szerepelt hasonló témájú – az angol és amerikai könyvtárügyet tárgyaló – alapos munkájával a Milkau és Leyh által szerkesztett Handbuch der Bibliothekswissenschaft című szintézis harmadik, vaskos könyvtörténeti kötetében (6. fejezet, 855–975. S.).
47. SCHUSTER, Wilhelm; Minto, John: A history of the public library movement in Great Britain and Ireland. London, 1932. – 366 p. – Jast, Stanley: Libraries and living: essays and addresses of a public librarian. London, 1932. 269 p. = B., H. 4. S. 193–195.
Újabban kísérlet történt Schuster óvatos felmentésére. Otto-Rudolf Rothbart írása (Nazi oder Camoufleur? Wilhelm Schuster als Exemplei. = Bibliothek: Theorie und Praxis, 2001. H. 1. S. 53-56.) számos alaposan mérlegelendő kérdést vet fel, egészében azonban mintha jobb ügyszó méltó módon igyekezne Schuster működését felmenteni. Leggyengébb oldala a bizonyítás: egyetlen Schuster-idézet sem olvasható viszonylag terjedelmes írásában (csak általánosságban veti oda, hogy vannak védteljesen megfogalmazásai). E kérdést, Schuster működésének átfogó értékelését természetesen nem mi, magyarok dönthetjük el, így annyit érdemes itt leszögezni, a Die Bücherei általunk tanulmányozott első évfolyama Rothbart kérdésére (náci-e vagy színlelő?) bizony világos és egyértelmű választ kínál.
48. Ja nacsalnyik – tü durak, tü nacsalnyik – ja durak. Nyersfordítás: Ha te vagy a főnök – én barom vagyok, de ha én vagyok a főnök – akkor te vagy az.

Megjelent a Magyar könyvtártörténeti kronológia 1996–2007.

Az Országos Széchényi Könyvtár gondozásában három kötetben megjelent a Magyar könyvtártörténeti kronológia című kiadvány, megkerülhetetlen fontosságú kézikönyv, a magyar könyvtártörténet teljesség igényű időrendi áttekintése.

A Gerő Gyula, a Könyvtáros című folyóirat nyugalmazott főszerkesztője által évtizedeken át gyűjtött anyag a hazai könyvtárügy több mint ezer évét rögzíti a könyvtárak felügyeleti szerveinek, fenntartóinak, a könyvtárak alapításának és működésének, fejlesztésének és átalakításának krónikáját, a személyi változások, a tudományos fokozatok, a kitüntetések és díjátadások fontos és érdekes eseményeit, továbbá a könyvtáros képzés, a szakmai konferenciák, a kiadványok megjelenésének és a kampányok történéseit.

Az első kötetben kapott helyet a kronológia 1996 és 1983. december 31-e közötti anyaga, a második kötet 1984 elejétől 2007. december 31-ig veszi számba a hazai könyvtárügy eseményeit, és itt kapott helyet a rövidítésjegyzék, míg a harmadik a mutatókötet, amely három részre tagolódik: a személynevek, az intézmény- és földrajzi nevek mutatójára, valamint a tárgymutatóra.

A kronológia méreteit nem csupán a három vaskos kötet, hanem a benne föltárt adatok mennyisége is jelzi: több mint 16 ezer eseményt, mintegy 4700 személyt és 3000-nél is több intézményt, 1900 könyvtári, ill. könyvtárakat érintő kiadványt regisztrál.

(m-l)

A kiadvány ára 6000 forint.

Megrendelhető: Budai-Király Tímeától (OSZK Kiadványtár)

Telefon: +36-1-2243-878

e-mail: kiadvany@oszk.hu